

BOTKYRKA KONSTHALL

Den blå planet - en grön utställning

Botkyrka konsthall
bildverkstad

ATT BLICKA UT OCH SE SIG SJÄLV

Linda Soneryd

FÖRSTA GÅNGEN VI såg ett högkvalitativt fotografi av planeten jorden var 1968. Fotografier av jorden hade tagits tidigare men de var av sämre kvalitet och hade inte fått lika stor spridning. Bilden blev känd som Earthrise och hade stor betydelse för framväxten av ett globalt miljöengagemang.

Det blå jordklotet som framträdde mot den svarta rymden gjorde att vi plötsligt kunde se vår utsatthet på en isolerad planet. Att vi kunde se oss själva när vi blickade ut i rymden var ett av temana när bilden blev omskriven i massmedia:

To see the earth as it truly is, small and blue and beautiful in that eternal silence where it floats, is to see ourselves as riders on the earth together, brothers on that bright loveliness in the eternal cold – brothers who know now they are truly brothers. (Archibald MacLeish 1968 New York Times)

1. Szerszynski, Bronislaw
(2005) Nature, Technology
and the Sacred, Blackwell
Publishing

Vad betyder det att vi kan betrakta oss själva utifrån? Bilden på jordklotet sett från rymden kan läsas på flera, ibland motsatta, sätt. Dels som en symbol för global gemenskap, och dels som ett tecken på att vi distanserat oss från naturen.¹

Utifrån den ena läsningen kan vi se en värld som vi alla delar och att den världen i form av naturresurser är avgränsad och ändlig. Bilden på jordklotet var omvälvande eftersom den gjorde att våra gemensamma mänskliga villkor blev synliga. "Att se jordklotet såsom det verkligen är" innebar dessutom att se det utan politiska gränser i form av nationer och politiskt avgränsade territorium.

Några år efter att Earthrise spridits, togs en annan bild där Afrika framträdde i mitten av jordklotet. Vad som var centrum och periferi på de världskartor vi var vana att se omkullkastades. Inte bara blev våra existentiellt gemensamma villkor tydliga; politiska gränser framstod som fiktion men en fiktion som lett till reellt ojämlika villkor och fördelning av jordens resurser.

Den andra läsningen ger jordklotet sett från rymden en helt annan innebörd. Där är istället ett strikt vetenskapligt förhållningssätt dominerande. Det är ett synsätt som utgår från att vi kan ställa oss utanför världen, observera den och behärska den.

2. Beck, Ulrich (2000) Risksamhället. På väg in i en annan modernitet, Bokförlaget Daidalos (utgiven på tyska 1986); Beck, Ulrich (1995) Att uppfinna det politiska. Bidrag till en teori om reflexiv modernisering, Bokförlaget Daidalos (utgiven på tyska 1993).

Att inga politiska gränser är synliga på fotografiet av jordklotet där vi ser det ”såsom det verkligen är” innebär enligt detta perspektiv inte solidaritet med hela mänskligheten utan snarare att vetenskapen har en ställning som universell sanning. Genom vetenskap kan vi kartlägga och katalogisera världen som om den inte angick oss på något annat sätt än som ett objekt att studera.

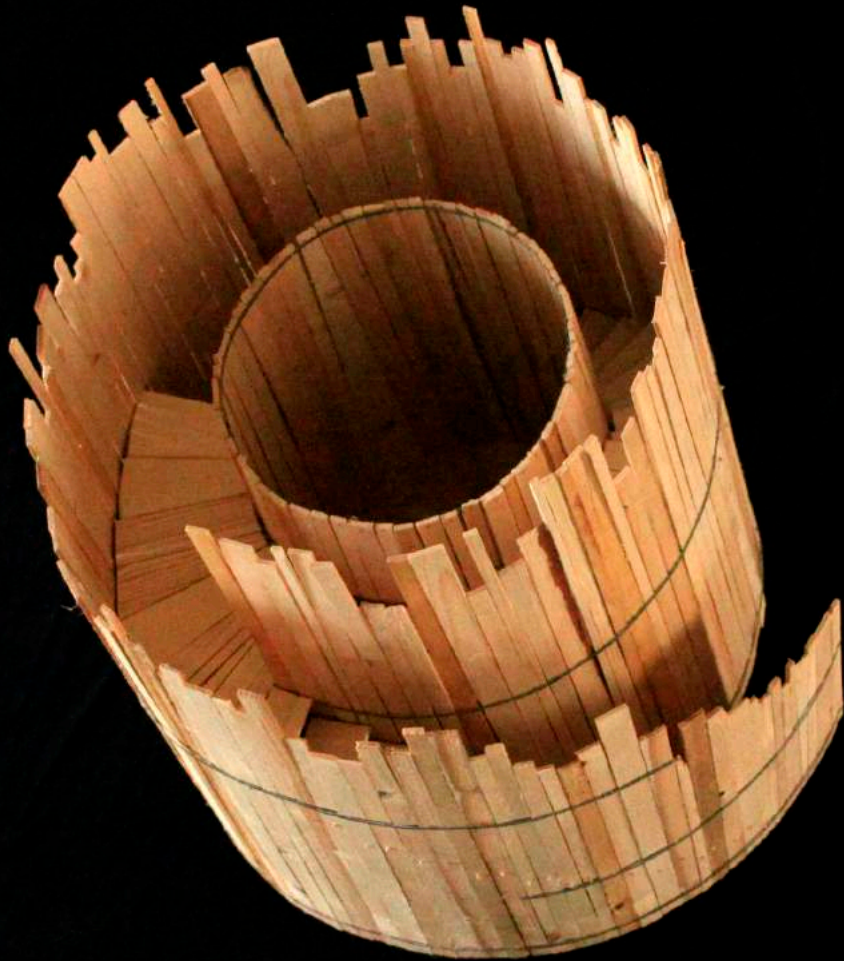
Sedan slutet på 1960- och början på 1970-talet då fotografiet Earthrise spreds världen över har jordklotet och andra symboler för global gemenskap använts på en mängd olika sätt. Fortfarande kan sådana bilder väcka och mobilisera människors miljöengagemang, men de kan också användas i andra syften.

Symboler för global gemenskap kan knytas till produkter och resor som möjliggör exotiska upplevelser, insikt om andra kulturer eller miljövänlig konsumtion och samtidigt uppmuntra till fortsatt konsumtion och exploatering. Bilder på jordklotet är knappast omvälvande längre utan har blivit en del av det bildflöde vi ständigt omges av. Och kanske just på grund av det möjliga att fylla med vilket innehåll som helst.

Att blicka ut

Fotografierna på jordklotet visar upp en värld utan territoriella gränser. Miljöproblem tar heller inte hänsyn till gränser mellan nationalstater. Långväga luftföroreningar eller klimatförändring, till exempel, stannar inte på den plats där de är skapade. Uppmärksammandet av miljöproblem som gränsöverskridande leder till att stater blir beroende av att samarbeta med varandra för att hantera problemen, till exempel genom att förhandla, göra överenskommelser och besluta om internationella konventioner. Att miljöproblem inte stannar hos den som orsakat dem väcker också frågor om fördelningen av välfärd och risker.

Vetenskap och teknik har varit centrala drivkrafter för samhällsförändringar sedan slutet av 1800-talet. Sociologen Ulrich Beck beskriver samhällsutvecklingen utifrån en stark vetenskapskritik.² Vetenskapen blir allt viktigare för att upptäcka miljörisker eftersom de blivit svårare att upptäcka med våra egna sinnen, men samtidigt är vetenskap- och teknikutveckling också en av anledningarna till att ett risksamhälle utvecklas.

Under industrisamhället producerades materiell välfärd för många människor genom storskalig produktion och fördelningspolitik. Att den industriella produktionen också hade oavsedda konsekvenser i form av miljöförstöring uppmärksammades som lokala problem, till exempel direkta utsläpp från fabriker, men fortfarande sågs produktionen av välfärd som det primära, och miljöriskerna som bieffekter.

Utvecklingen till ett risksamhälle, innebär att riskerna inte längre kan ses som bieffekter utan att produktionen av risker överstiger produktionen av välfärd. Vetenskapen gör inte att vi blir klokare och fattar bättre beslut utan samhällsutvecklingen är i princip självgående. Beck beskriver detta som ett icke-seende, att vi lever i ett samhälle som vänder bort blicken från de risker det själv är med och skapar. Man agerar helt enkelt fortfarande som om nyttan väger tyngre än riskerna. Dessutom skapar miljörisker nya marknader för till exempel miljövänlig konsumtion eller sanering av förorenade platser och en mängd nya uppdrag för olika typer av experter.

Samtidigt som vi lever i ett samhälle som inte reflekterar över konsekvenserna av sina handlingar så tvingas beslutsfattare ändå konfrontera riskerna. Men den politiska regleringen av miljörisker har också förändrats. Vid sidan av lagstiftning finns idag en mängd frivilliga sätt att reglera som miljömärkning eller miljöcertifiering som gör att företag och konsumenter förväntas ta ett ansvar. Ansvaret har spridits ut på flera aktörer, men det finns egentligen ingen som tar ett övergripande ansvar.

Att våra egna handlingar slår tillbaka mot oss i form av miljörisker kallar Beck för reflexivitet i betydelsen en reflexmässig rörelse. Det leder inte nödvändigtvis till självreflexivitet, det vill säga att vi reflekterar och förändrar vårt sätt att agera.

Ulrich Becks beskrivning av risksamhället är ganska dystert men samtidigt finns en möjlighet till reflexion just på grund av att riskerna slår tillbaka mot oss. Gränser mellan nationalstater, mellan fattiga och rika delar av världen, och gränser mellan natur och samhälle samt mellan vetenskap och andra kunskapsformer luckras upp. På grund av att miljöproblem gör att en mängd gränser utmanas så har miljöfrågan en större potential än många andra frågor att kunna bidra till att vi omvärderar vårt sätt att leva och organisera samhället.

Att blicka in

Människans insida har dokumenterats och fotograferats ända ned på cellnivå. Människokroppen sedd från insidan är inte helt olika bilder från rymden. En bild av ett 13 veckor gammalt foster taget av Lennart Nilsson 1965 kallas Spaceman. Fostret ligger i en transparent bubbla som ser ut att sväva i en svart rymd fylld av stjärnor.

Sedan 1960-talet har utvecklingen inom vetenskap och teknik möjliggjort en mängd olika inblickar i människokroppen. Men vad ser vi när vi tittar in? ”En kartläggning av vad som gör oss mänskliga” är till exempel rubriken på en nyhetsartikel som handlar om att forskare är på väg att förstå hur hjärnans alla neuroner är sammankopplade.³ Men att titta in i människokroppen behöver inte betyda att vi upptäcker särskilt mycket om oss själva. Få skulle kanske skriva under på att det är hjärnans neuroner som gör oss till människor, samtidigt innebär den här typen av vetenskapliga upptäckter att vi görs till människor på ett annat sätt än tidigare.

Möjligheten att förstå kroppens minsta beståndsdelar förändrar inte bara vår kunskap om och möjligheter bota fler sjukdomar. Det förändrar också hur vi förstår oss själva, vilket ansvar vi har att ta reda på vilka anlag vi eventuellt går och bär på och vilka etiska avvägningar vi ställs inför. Molekylärbiologin upplöser också gränsen mellan det människoskapade och det naturliga.⁴ Att blicka in i människokroppen på molekylnivå ger oss inte bara kunskap om naturen utan tänjer ut gränserna för vad vi kan göra och flyttar hela tiden gränser för vad som är natur och samhälle – gränser som från början är människans egen konstruktion och sätt att förstå världen på.

Nu är det inte bara naturvetenskap och medicinska vetenskaper som har en stark ställning i det moderna samhället och som har makt att påverka hur vi förstår miljö- och hälsoproblem. Det är inte bara naturvetenskapliga forskare som är involverade i att förstå och att finna lösningar på miljöproblemen, utan också ekonomer och jurister som involveras i att utforma nationella och internationella regelverk, samhälls- och beteendevetare som involveras i att skapa kunskap om individers beteenden och hur man kan åstadkomma en mer hållbar samhällsutveckling.⁵

Ett distanserat tittande kan finnas inom både natur- och samhällsvetenskaperna. Det innebär inte att individerna som forskar behöver vara oengagerade i miljöfrågor eller omedvetna om värden och politiska intressen. Men det vetenskapliga idealet att skapa objektiv kunskap kombinerat med samhällseliga mål om effektivitet och ständig tillväxt har lett till modeller för kunskapsproduktion som ska visa lagbundenheter och jämförbara siffror. Hur beslutsfattare efterfrågar och använder den kunskap som experter tar fram är minst lika viktigt för om kunskaper leder till insikter och reflektion.

Det finns sätt att titta på sig själv som inte nödvändigtvis är reflekterande utan istället ett slags narcissism där huvudfrågan är ”hur ter jag mig inför andra?” snarare än ”hur betar jag mig?”

Nationalstater är oftare narcissistiska än de är självreflekterande. Hur den nationella ekonomin ser ut, siffror över arbetslöshet, folkhälsa och hur det egna landets klimatutsläpp ser ut i relation till den övriga världens utsläppsnivåer anses viktigt för hur nationalstater presenterar sig själva. Att förändra självpresentationen kan till exempel göras genom handel med utsläppsätter av klimatgaser som gör att den egna verksamhetens utsläpp av växthusgaser ser mindre ut, utan att världens totala utsläpp minskar. Genom bistånd till andra länders klimatarbete kan den rikare delen av världen både förbättra sin självpresentation och tjäna på det ekonomiskt genom att exportera expertis och teknik till samma land som biståndet ges till.

Genom att miljömärka produkter presenterar företag sig som ansvarstagande och miljövänliga, men vid sidan av de miljömärkta produkterna ser man inte sällan samma producent ha många fler produkter som inte är miljömärkta. Det har istället blivit konsumenters ansvar att välja det rätta.

Reflexivitet som själv-reflexivitet i den andra betydelsen som Ulrich Beck pratar om är inte narcissistiskt utan ett djupare inåtblickande. Vi behöver inte mer kunskap eller mer ansvarstagande. Vi behöver ompröva vårt förhållningssätt till världen och oss själva – för att utifrån denna nya position iscensätta en förändring.

LINDA SONERYD är docent och lektor i sociologi vid Göteborgs universitet. Hon har i sin forskning undersökt förutsättningar för allmänhetens deltagande i olika typer av miljöfrågor. Denna introduktion är resultatet av samtal mellan Linda Soneryd och Lisa Jeannin och Rolf Schuurmans kring verket Insiktstornet. Forskningsbidragen i denna publikation väcker frågor om vetenskap, politik och ansvar i relation till miljöfrågor och anknyter på olika sätt till den problematik som undersöks i utställningen Den blå planeten.

4. Rheinberger, Hans-Jörg (1995) ”Beyond Nature and Culture: A Note on Medicine in the Age of Molecular Biology”, Science in Context 8(1): 249–263

5. Lidskog, Rolf och Sundqvist, Göran (2011) Miljösociologi, Studentlitteratur

VETENSKAP FÖR KONTROLL ELLER FÖR VÄLGRUNDAD FÖRSTÅELSE?

Johan Hedrén

HUR SKA VI i grunden förstå miljöproblemen: som vetenskapliga utmaningar som kan hanteras genom forskning, ny teknik och administration, eller som politiska frågor med starka kopplingar till intressekonflikter och olika värderingar? Många menar att det är det senare som bör gälla, och att det handlar om vem som drabbas, vem som ska anpassa sig och vem som ska betala, men också om vilken slags miljö som man ska värna om och utveckla.

Det politiska systemet har visat sig vara dåligt på att lyfta fram miljöfrågornas tydligt politiska sida, och istället oftast hanterat dem som frågor om vetenskap och teknik. Det är inte svårt att finna förklaringar till varför det har blivit så. Samma motsättning råder också inom forskningen, mellan å ena sidan teoretiska perspektiv som synliggör och analyserar konflikt- och rättvisasppekter, och å andra sidan teorier som istället utgår ifrån att vetenskapen kan avgöra vilket tillstånd som är det ideala och vilka mål som måste uppnås.

Ett bra exempel på det senare förhållningssättet är den så kallade resiliens-teorin. Denna teori har ursprungligen utvecklats inom naturvetenskapen, men i och med att dess centrala begrepp och utgångspunkter så småningom kommit att användas för analys också av samhället har en mängd problem uppstått. Efter en beskrivning av teorins grundläggande föreställningar formulerar jag några kritiska invändningar till teorins förmåga att hantera samhälleliga frågeställningar. Läs mer på URL...

JOHAN HEDRÉN är docent och lektor i vatten- och miljöstudier. Han är verksam som forskare och lärare på Tema Vatten i Natur och Samhälle vid Linköpings universitet. Utifrån samhällsvetenskapliga och humanistiska perspektiv analyserar han miljöfrågornas politik och praktik.

MÖJLIGHETER OCH UTMANINGAR FÖR HÅLLBAR KONSUMTION: FOKUS PÅ MILJÖMÄRKNING

Magnus Boström
och Mikael Klintman

MÅNGA KONSUMENTER är medvetna och engagerade i sin konsumtion och relationen till miljö- och sociala problem. Det är vanligt, särskilt i Sverige, att se och använda marknaden som en arena för politiskt handlande. Detta har kallats ”politisk konsumtion”, och kan handla om att en konsument medvetet väljer produkter som han eller hon anser har producerats på ett exempelvis miljömässigt fördelaktigt sätt, eller väljer bort produkter som anses tvivelaktiga.

Miljömärkning kan ses som en kanal för den politiska konsumtionen. Miljömärkning ger ett handfast verktyg för de konsumenter och inköpare inom organisationer som vill gynna produktion som genomförts med en tanke på miljön. De flesta konsumenter känner till miljömärken och etiska märken som Krav, Svanen, Bra Miljöval och Rättvisemärkt. Miljömärkning kan också vara ett sätt för olika intressegrupper, inklusive forskare, miljörörelsen, djurrättsrörelsen, jordbrukare, näringsliv och många andra, att samtala och förhandla med varandra och att på så vis medverka i utformningen av miljöpolitiska styrmedel. Vår forskning har visat på vilka sätt många olika aktörer och experter medverkar i detta arbete.

Miljömärkning har därför både en potential för demokratiskt inflytande och som redskap för att utveckla en mer miljövänlig och medveten konsumtion samt grönare livsstilar. Men vi ställer oss frågan i den här artikeln om denna potential verkligen förverkligas fullt ut. Vi ska reda ut och diskutera denna fråga genom att presentera några resultat från vår forskning runt miljömärkning. Vår forskning bygger på de förhandlings- och beslutsprocesser som ligger bakom miljömärkningar i Sverige, övriga Europa och USA samt på den globala nivån. Våra studier inkluderar ekologisk märkning, märkning av vildfångad fisk, GMO-märkning, märkning av produkter från miljöanpassat skogsbruk, grön el, ekoturism, miljöfonder och en del andra exempel. Läs mer på URL...

MAGNUS BOSTRÖM är docent i sociologi och lektor i miljövetenskap vid Södertörns Högskola. Boströms undervisning och forskningsintresse rör politik, governance, deltagande, kommunikation, organisering och ansvarsfrågor i relation till gränsöverskridande miljöfrågor. Han studerar också hur politiska, organisatoriska och diskursiva sammanhang påverkar grön konsumtion och organiserad miljöaktivism.

MIKAEL KLINTMAN är professor i sociologi på sociologiska institutionen, Lunds universitet. Klintmans inriktning handlar främst om medborgares och konsumenters roll när det gäller att påverka politik, företag och vardagslivets sfär i relation till miljöproblem och internationella rättvisefrågor.

KLIMATFRÅGAN OCH INDIVIDUALISERAT ANSVAR

Linda Soneryd
och Ylva Ugglå

VAD HAR VI som enskilda individer egentligen för ansvar för klimatfrågan? Och vilket ansvar kan vi ta för en så stor och komplex fråga? Att klimatfrågan är ett komplext problem som kan hanteras genom många enkla lösningar är ett budskap som framförts i informationskampanjer både i Sverige och Europa. De små enkla lösningarnas politik har fått ett ganska stort genomslag. Man kan skruva ned värmen, äta vegetariskt en gång i veckan och kolla lufttrycket i däck.

I denna artikel förhåller vi oss till problematiken att miljöproblemen blir allt mer komplexa, men lösningarna blir allt enklare. Det har skett en ansvarsförskjutning från stat till marknad och konsument. Vi vill också ge en mer komplex bild av individen än den mycket enkla syn som dominerar många budskap idag, nämligen att det är individen som ska förändra sitt beteende och att hon ska göra det genom välinformerade val.

Genom samhällsvetenskapliga teorier om samhällsförändringar, ansvarsförskjutningar och individens roll i ett socialt sammanhang ger vi några exempel på hur det individualiserade ansvaret kan förstås. Läs mer på [URL...](#)

YLVA UGGLA är docent och biträdande lektor i sociologi vid Örebro universitet. Hennes forskning rör miljöpolitik, reglering och riskhantering. Texten bygger på ett samarbete mellan Ylva Ugglå och Linda Soneryd som handlar om att belysa individualiserat ansvar, miljö och livsstil utifrån sociologisk teori.

TIVATE!

RVEST!

KLIMATKAPITALISM TRÄDER IN I FINLANDS STÖD TILL UTVECKLINGSLÄNDER?

Otto Bruun
och Mira Kähkönen

KLIMATFÖRÄNDRING HAR beskrivits som det 21:a århundradets största utmaning. En bedömning är att utvecklingsländer kommer att behöva stå för 75–80% av kostnaderna för att anpassa sig till klimatförändringar. Samtidigt så har de 50 fattigaste länderna väldigt låga utsläppsnivåer. Det finns mycket som talar för att klimatfrågan behöver integreras i stöd till utvecklingsländer, men vi har också god anledning att fråga oss hur och på vems villkor det görs.

Vi har analyserat ett specifikt lands klimatorienterade utvecklingspolitik, nämligen Finland. Finland omorienterade sin utvecklingspolitik 2007 genom en ny policy som syftade till att integrera klimatfrågan och mål för samarbete med och stöd till utvecklingsländer. Detta har resulterat i en finansiering och aktiviteter och proportionen av Finlands bistånd som läggs på klimatrelaterade aktiviteter är sedan 2007 störst av alla givarländer. Den nya policyn i Finland motiveras av att det antas finnas synergieffekter av klimatåtgärder och åtgärder för att bekämpa fattigdom. Anpassningsåtgärder till ett förändrat klimat kan i första hand syfta till att stödja de samhällen som är mest sårbara för till exempel översvämningsrisker, medan stöd för att minska klimatutsläpp oftast går till de länder som har högst utsläpp – vilket innebär att det finns en risk att de fattigaste länderna inte får den typen av stöd. Vår studie har särskilt fokuserat på stöd till utsläppsminskande åtgärder och hur dessa integreras i utvecklingspolitiken.

Vår analys bygger på centrala policydokument och undersöker hur problemen definieras och därmed också rättfärdigar vissa åtgärder. Genom att definiera och argumentera för eller emot en viss beskrivning av problemet framstår en viss politik, vissa experter, och viss teknologi som nödvändiga och rimliga medan andra alternativ kommer i skymundan eller diskuteras inte alls. I det finska fallet kan vi se att politiken motiverades av idén att ekonomiska, ekologiska och sociala hänsynstaganden går att kombinera men de synliga effekterna av denna politik visar att den höga tilltron till den privata sektorn och teknikutveckling verkar stödja Finlands exportintressen mer än de leder till positiva effekter på reduktion av klimatgaser eller fattigdomsbekämpning. Läs mer på [URL...](#)

OTTO BRUUN är verksam inom The Mekong Research Group vid Finland Futures Research Centre, University of Turku. Han har en bakgrund i ekonomisk historia, ekonomi och utvecklingsstudier. Hans forskningsintressen relaterar bland annat till politisk ekologi samt fokuserar särskilt på politisk styrning av mark och skogsanvändning i utvecklingsländer.

MIRA KÄHKÖNEN (M.Soc.Sc) är verksam inom The Mekong Research Group vid Finland Futures Research Centre, University of Turku. Hennes forskning berör expertis och maktrelationer inom miljöområdet och med ett särskilt fokus på energi och klimatpolitik. Hennes utbildningsbakgrund är inom ämnena sociologi och utvecklingsstudier.

Vad har en hängande trädgård, ett komposttorn, en ren av mossa och ett temporärt utomhuskafé i Fittja gemensamt?

- skiss inkommer under dagen 15/6

De är alla en del av utställningen Den blå planeten – en grön utställning och de är alla skapade av konstnärer som också är verksamma inom en annan disciplin; curatorer, mjölkbönder, kockar och aktivister.

Bakgrunden till att Botkyrka konsthall genomför Den blå planeten i två akter handlar om att vi sedan 2006 konsekvent försöker utforska utställningsmediets möjligheter. Men också om att vi undersöker vad som händer när konst får ta plats i samhället. Vi har velat se om idéer som startar i ateljén eller för den delen under en promenad i Fittja kan bli någonting som kan leva kvar, som kan vara något att inspireras av i ett samhällsbygge.

Botkyrka konsthall är en kommunal konsthall och en av fördelarna är att vi har nära till stadsplanerare som dagligen gör konkreta förändringar i människors tillvaro. Botkyrka konsthall har också ett produktionsinriktat och forskningsbaserat ateljéprogram, Residence Botkyrka, vilket gör att vi dagligen arbetar nära konstnärer. Det innebär också att de konstnärer som arbetar och bor hos oss i Botkyrka har en närhet till sin kommande publik. Flera av Den blå planetens deltagare kommer att utveckla sina verk till att ta plats i det offentliga rummet med start den 22 september då Fittja Open öppnar för tredje gången. Marjetica Potrč och hennes studenter från Designhögskolan HFBK Hamburg kommer att bygga ett utomhuskafé med återvunnet byggmaterial.

OPENrestaurant, ett kollektiv av kockar och konstnärer inviger Botkyrka konsthalls nya kök – ett kök där alla ska få plats att provsmaka nya maträtter men också kan komma med förslag om vad ett samhälle och en konsthall kan vara år 2012.

Joanna Sandell, chef för Botkyrka konsthall

